

Balletiaasta 1991 on "Estonia" teatris olnud närviline ja kaduerohe. Ka äsja esietendunud "Kuritöö ja karistus" kajastas teatri tõsiseid sisemisi probleeme ning omaenda tõdede kujundamise keerukust aktiivselt muutavas nüüdisteatris. Minu arvates on "Kuritöö ja karistus" "Estonia" paljude hooaegade tuumakaim töö oma tahtmiste tõsiduselt. Ja muidugi ka selle imejõu poolest, mis peidus kolmainuses Dostojevski—Pärt—Murdmaa. Etendusel on see väärtus, mille annab teatrile ja vaatajale kokkupuude eheda ja suure kunstiga.

*

Mai Murdmaa—Arvo Pärdi "Kuritöö ja karistus" on F. Dostojevski suurromaani omamoodi instseneering balletilavale. Etendus, säilitanud Dostojevski pealkirja (milles kajastub teosele väga olemuslik), veenis, et Murdmaa on näinud Raskolnikovi mitmeti mängitud-filmitudvist ka tantsitud (?) loos o m a aspekti. Läbi süü ülestunnistuse peavad helendama täius ja õnn. Etendusel on eriline tundetus — pingeline, ühtaegu kirglikult avalil ja surutud vedruna pingul. Murdmaa poleks Murdmaa, kui ta piirduks teema lahendamisel plastilise plakatiga. Etendust jälgides tajusid, kui tõsiselt oli ballettmeister suhtunud Dostojevski filosoofilistesse mõtisklustesse inimese olemusest ja olemise vastuoludest, elu mõttest ja kuritööst — karistuse ja armastuseni välja. Kuid valik tuli paratamatult teha ja balletilava traditsioonilisest intiimsusest lähtudes keskendus Murdmaa

Raskolnikovi armastusdraamale, Raskolnikovi ja Sonja võitlusele õnne nimel, nende käitumisloogika avamisele. Etenduse õnnestumine jätab etteheited teema kitsendamise pärast tegemata: tunnistagem ballettmeisteri õigust näha materjali nii, nagu ta näeb. Ja arvestagem, et Murdmaa tegi oma instseneeringu

konkreetselt "Estonia" teatri võimeid, võimalusi ja mahtusid silmas pidades. Raskolnikovi karakteri haarav

TUUMAKAS BALLETI- ETENDUS

Mai Murdmaa—Arvo Pärt. "Kuritöö ja karistus". Ballett kahes vaatuses. Koreograaf-lavastaja Mai Murdmaa, dirigendid Eri Klas (22. ja 24. XI) ja Peeter Lilje (30. XI), klaveril Lauri Väinmaa. Koormeistrid Anne Dorbek ja Jüri Rent. Kunstnik Andris Freibergs (Riia), valguskunstnik Lloyd Sobbol (USA). Osades: Raskolnikov — Juri Jekimov (22. XI), Priit Kripson (24. ja 30. XI); Sonja — Ljudmila Semenjak Moskva Suurest Teatrist (22. XI), Inna Sõrmus (24. ja 30. XI); Porfiri - Janis Garancis.

Foto: VANIBOLA SALUPU

malusemi ekspressiivseks. Sellest tuleneb ka mitu puhtrežiiliste vahenditega lahendatud hetke (kõik stseenid Porfiriga — Janis Garancise suurepärase esituses), sellest tuleneb groteskitaotlusega salvav-ironiline II vaatus stseen liigkasuvõtja-vanaeidega (milles küll koledasti kahisevat butafoorset suitsu vahest lavale ja saaligi liialt sai?). Kõik Murdmaa etenduses laval toimuv on jumalikult tasakaalus, mis peab saali jõudma, see ka jõuab, olgu või vaevukuuldavalt.

Kunstnik A. Freibergsi ja valguskunstnik L. Sobboli loodud

gil omaette, inspireerival tasandil. Jekimov elab Raskolnikovi elu värvikirkalt, kõrvutades täis-tõsiselt traagilisega, ülekeevast temperamendist sädelevat ja psühholoogilist tõepära avameelse teatraalsuse (üleskeeratav mängukana stseenis Porfiriga) ja rõkatava tantsurõõmuga. Lavastuse seisukohast on Jekimovi saavutatule võimalik kahe-sõnaline üldhinnang — absoluutselt maimurdmaalik.

Teise esietenduse Raskolnikov, Priit Kripson on praegu "Estonia" noorim meessolist, kellel tõepoolest hea aluspõhja saanud anne, hoogsalt arenev anne. Võib-olla hoogsamaltki, kui kaks aastat tagasi aimata võis. Praegu saame juba tõdeda Kripsoni plastilist paljusust ning ergast tänapäevataju. Kripsoni näitlejapaletile on Raskolnikovi suurosaga lisandunud uus värv ja küllap oli M. Murdmaal oma kaalutlus selle peategelaste paari (Inna Sõrmus Sonjana) kokkupanemisel. Kripsoni Raskolnikovi kõrval mõjus Sõrmuse Sonja kuidagi intrigeerivalt suletuna, seesmiselt varjatud rikkusega. Kripson on avalil, lava täitev. Õnneks pole tegemist tiražeeritud balletipremjääriga, temas on midagi hästi tänast, maneerlikkusest vaba, otsustavat, siirast, nakatavat. Kripsoni—Sõrmuse noorussüütust koostantsust (halb sõna Murdmaa etendusest kirjutades) kasvab kontrastkujund läbivalt traagilise kujundamisega. Murdmaa etendus nõuab erilist plastilisust — nii ihulist kui ka hingelist, selle rafineeritud-virtuoosliku koreograafiaga tuleb Kripsoni—Sõrmuse koosseisul veel vaeva näha. Kuid Sõrmuse—Kripsoni etendusel on oma völu: koos loovad nad kahe väga noore inimese vapustuste teemat, leides traagilises ilu, puhtust ja siirust, kuni lõpu-diagonaali vapustava lihtsuseni.

Arvan, et Suure Teatri primaaleriini Ljudmila Semenjak Sonja osa täitmisega olen näinud kõige lüürilisemat (ehkki Semenjak ei lülita välja ka jõulist poolt), kõige positiivsemat võimalikku Sonjat veenvas, sü-

tuli paratamatult teha ja balletilava traditsioonilisest intiimsusest lähtudes keskendus Murdmaa Raskolnikovi armastusdraamale, Raskolnikovi ja Sonja võitlusele õnne nimel, nende käitumisloogika avamisele. Etenduse õnnestumine jätab etteheited teema kitsendamise pärast tegemata: tunnistagem ballettmeisteri õigust näha materjali nii, nagu ta näeb. Ja arvestagem, et Murdmaa tegi oma instseneeringu konkreetselt "Estonia" teatri võimeid, võimalusi ja mahtusid silmas pidades. Raskolnikovi karakteri haarav dramaatilisus nõuab ikka ja jälle teatrilt ning näitlejailt sügavuti minekut, seda enam et lavastuses on selgelt tajuda tegijate tahet mõelda koos Dostojevskiga. Hinnakem tulemust, seda, kui järjekindlalt on valitud põhimõtte läbi viidud: läbi Dostojevski—Murdmaa filosoofiliste mõttekäikude, läbi puhastuse ja kirkastumise, läbi kõikvõimalike kannatuste jõutakse katarsisesse. Murdmaa püüab võimalikult sügavale tungida Raskolnikovi seisilma, kasutades rohkeid sise-monolooge ja mõttedialooge (Sonja ja Porfiriga), mahukaid stseene laval hargneva tegevuse ja rõdul laulva kooriga, mis suurepäraselt arendab toimivat hea teatraalsuse piirides. Kõike, millel oleks vaid süzeelise informatsiooni tähendus, on Murdmaa suutnud vältida. Balleti alatise Achilleuse kannal — illustreeriva tegevuse ja olustikulised tegelaskujud — on ta lavalt kõrvaldanud.

Koreograafiliselt kujundeis ja lavastusvõttes võib tajuda Murdmaa soovi muuta balleti väljendusvahendit viimase või-

malu-ekspressiivseks. Sellest tulenes ka mitu puhtrežiiliste vahenditega lahendatud hetke (kõik stseenid Porfiriga — Janis Garancise suurepärasel esituses), sellest tuleneb groteskitaotlusega salvav-ironiline II vaatuse stseen liigkasuvõtja-vanaeidega (milles küll koledasti kahisevat butafoorselt suitsu vahest lavale ja saaligi liialt sai?). Kõik Murdmaa etenduses laval toimuv on jumalikus tasakaalus, mis peab saali jõudma, see ka jõuab, olgu või vaevukuuldavalt.

Kunstnik A. Freibergsi ja valguskunstnik L. Soboli loodud lavapilt on ideaalne, äratades toredaid assotsiatsioone, lubades mõelda keerukas elus eksleva inimese saatuse üle. Kujundus on mastaabilt kammerlik, tonaalsuselt intiimnegi ning lavapildi üksikud reaalsed detailid (uksed, laud, küünlad, pesukauss, ämber) haakuvad etendusega elegantselt.

Tervikliku teatriõhtu vormib dirigent Eri Klas. Õelda, et ta dirigeerib "Estonias" A. Pärdi etendust suurepäraselt, oleks öelda vaid osa. Eri Klas on selle ülikeerulise etenduse pulsil — on võimendatud vaikuse stseenides silmsilmses kontaktis lavategelastega, valitseb talle rõdult selga laulvat koori. Ajuti on uskumatu, kuidas kõik etenduses toimuv ikka nii terviklik püsib. Kuid meistrina loob Eri Klas "Estonia" teatri suurhetke.

Raskolnikovile Juri Jekimovi esituses pole lihtne hinnangut anda: plastiline andekus ja koolitus, musikaalsus ja emotsionaalne süttivus, võime lahendada Murdmaa etenduse sisusügavaid koreograafilisi ja näitlejaülesandeid. Jekimovi loodu seisab min-

kui ka hingelist, selle rafineeritud-virtuoosliku koreograafiaga tuleb Kripsoni—Sõrmuse koosseisul veel vaeva näha. Kuid Sõrmuse—Kripsoni etendusel on oma võlu: koos loovad nad kahe väga noore inimese vapustuste teemat, leides traagilises ilu, puhtust ja siirust, kuni lõpu-diagonaali vapustava lihtsuseni.

Arvan, et Suure Teatri primabaleriini Ljudmila Semenjakka Sonja osa täitmisega olen näinud kõige lüürilisemat (ehkki Semenjakka ei lülita välja ka jõulist poolt), kõige positiivsemat võimalikku Sonjat veenvas, süvapsühholoogilises interpreteeringus. Semenjakka Sonja on sisukam kui tavaline naistegelane meespeategelase etenduses. Seda läbivat lüürilist liini, millisena ta kõlab valdavalt muusikas, vormib plastiliseks Semenjakka psühholoogiline nõtkus.

Tundub, et teise meespeategelase, Porfiri jaoks pole etenduses enam jätkunud oma selget muusikalist teemat, seepärast tuleb Janis Garancisel veenda vaatajaid lavategevuse loomulikkusega. Ta teeb seda suurepäraselt fikseeritud väliste tunnusoonte kaudu. Temas on halastamatust ja groteski. Igal juhul on tegemist vaimupeene osatäitmisega.

*

"Kuritöö ja karistuse" kolm esimest etendust on orkestrilt, koorilt ja balletilt antud erakordse soojuse, liigutavuse, humanisusega: lavastajapoolne mõtteoriginaalsus, esitajatepoolne kütkestavus ja tänapäeva teatri taju on loonud eesti muusika-teatri suurenduse.

AGO HERKÜL